

ГЕОРГИ ТОМАЛЕВСКИ

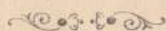
ДУШАТА НА МАКЕДОНИЯ

19 СОФИЯ-ДЕКЕМВРИЙ 27

ГЕОРГИ ТОМАЛЕВСКИ

ДУШАТА НА МАКЕДОНИЯ

София - декемврий 1927 год.

Написаното въ тази книга не е история, не е географско описание. Македония има отдавна своята история наредъ съ историята на всички народи, а въшитѣ въ областта на географскитѣ описания сж дали вече доста трудове за земята, поминъка и други особености на тая страна.

Спомнете си, Македония е при това земя на страданието и подвига. И тѣ сж разказани макаръ и не напълно отъ нашитѣ братя, преживѣли ужаса на огнената стихия. За тѣхъ знаятъ и македонскитѣ планини, знаятъ рѣкитѣ, които въ своя непрестаненъ плискъкъ, преповтарятъ легендитѣ на отминалото време.

Написаното въ тая малка книга, не цѣли да запознае оня що би я хваналъ въ ржка съ външнитѣ белези на македонската дѣйствителность. Не, тия думи сж плодъ на едно съзерцание, едно видѣние на тая нескончаема, велика душа, която ражда изъ своята тайна сжкровищница готовитѣ за подвигъ деца. Написаното тукъ е една пѣсенъ, едно хваление, една жалба, заедно съ жалбата на цѣлъ народъ, заедно съ стенанието на всички планини, всички букаци изъ родната земя.

Ако съ тия блѣдни слова мога да уведа нѣкого въ потока на тази размисълъ, сигурно ще се открие и за него частица отъ тази голѣма сжкровищница, — една страна съ изстрадало, но вѣчно подмладяващо се сърдце, чийто ритъмъ бие заедно съ вѣчния ритъмъ на великото, мирово сърце. . .

Отъ всичко, което е казано за Македония, това е
може би, най-малко, най-блѣдно. Думи никога не сж
въ състояние да изразятъ живия още подвигъ, но за-
щото тѣ засѣгатъ една вътрешна страна и защото сж
казани съ благоговѣние и обичъ, искамъ да станатъ
като лекъ лжхъ въ палящия Эной надъ тая свещена
нива.

И ако тѣ носятъ малко поне отъ лжха на родна-
та земя, тогава нека бждатъ даръ отъ все сърдце на
моитѣ знайни и незнайни братя.

Времето лѣти съ своитѣ бързи коне и отнася мигуетѣ, днитѣ и вѣкоуетѣ. Една незнайна ржка, като ржка на майсторъ-художникъ нанася черти и багри по пѣстрата свѣтовна картина. Както отдѣлнитѣ личности, така и отдѣлнитѣ племена и народи играятъ на голѣмата свѣтовна сцена. На тази широка, жизнена арена всѣки идва съ опредѣлена физиономия, съ опредѣлена цѣль. Какго у всѣки човѣкъ — монадата на обществото е вложено едно незагасващо пламъче отъ Великиятъ огънь, което му дава една или друга духовна физиономия, така и на всѣко племе, — съставна часть на голѣмото едно, което наричаме човѣчество, е дадена една душа, една прамайка, чието сърце непрестанно тупти съ земята, съ планинитѣ, съ рѣкитѣ, съ глухия вой на вѣтъра. Това е душата на този народъ — едно неуловимо, трансцедентно начало, което, обаче, много живо, много чувствително се отразява въ живота както на личността, така и на обществото. Часть отъ тази душа всѣки има втъкана въ себе си, всѣки я има въ своята кръвъ, въ зеницата на окото си.

Хората умиратъ, изчезватъ цѣли поколѣния, изтича толкова време, че скалитѣ отъ якия гранитъ се превръщатъ на прахъ, който се пилѣе отъ вѣтъра, но душата на единъ народъ, роденъ отъ светата утроба на вѣчността, ще остане вѣчно да пребждва, до като не дойде часа, ржката на нѣкой избраникъ, съ лекото си докосване да изтрѣгне мелодията ѝ като отъ нагласена харфа.

Никой не е свободенъ отъ безсмъртието на своята душа, никой не е свободенъ отъ печата който удря

върху него и безсмъртната душа на народа, където той се е родилъ.

Не може посаденото въ земята зърно да не по-растне, да не извиси тънка снага и да не покаже на слънцето пълненъ класъ. Не може затвореното у насъ начало да се не развие, да не покаже скрититъ си да-рове, сложени отъ предвѣка тамъ. Така не може и ду-шата на единъ народъ да остане скрита, не проявена подъ студения черноземъ на забравата и егоизма на другитъ народи. У тая душа има вложени сили, които ще се развиятъ, ще се оформятъ, ще узрѣятъ, така както ще узрѣе и ще даде плодъ свѣтовната душа — душата на Великото Едно.

Животътъ е градина. Цвѣтята не сж еднакви въ нея. Тѣ не цвѣтятъ и по едно време тамъ. Кокичето е най-ранното цвѣте, следъ него иде качунката, бѣлия цвѣтъ на вишната предхожда другитъ дървета, и ло-зата дава послѣдна плодъ въ кжсната есенъ.

И човѣчеството е такава градина. Разновидни сж и тамъ цвѣтята, въ различни времена излизатъ изъ ко-равата почва, въ различно време достигатъ своятъ пѣ-ленъ развой. Такава е опитността на човѣчеството отъ хиляди години до днешния день.

Както никой не може да побѣгне отъ този свѣтовенъ развой, така не може да побѣгне и отъ ония основни линии, по които се движи народа гдѣто той се е ро-дилъ. Не може никой да се отскубне отъ душата на своя народъ. Отричайки я даже, той я носи въ себе си, носи я отпечатана на лицето си и има поне капчица отъ безсмъртния и еликсиръ въ своята кръвъ, който ще се прояви въ единъ неочакванъ, неподозиранъ моментъ.

Ще бжде светотатство съ прашнитъ обувки на нозетъ си да влѣземъ въ сжкровищницата на нашата прамайка, и да откриемъ тъмното намѣтало отъ гла-

вата ѝ, съ което тя изтрива своитѣ сълзи. Ние ще чакаме да се наплаче, ще чакаме това до великия часъ на нейната идваща радостъ.

Нейнитѣ прокудени, мълчаливи деца носятъ въ себе си единъ образъ, едно видѣние — видѣнието на майката:

Ето я, като вѣчнитѣ дѣви приведена, печална. Презъ днитѣ живѣе скрита въ хладнитѣ тремове седнала при своя станъ, кждѣто заедно съ нишкитѣ втъква и едно заклинание, а когато се свечери, когато по-тайницата нощъ мѣтне тъмно крило, тя става, изправя се, разтваря ржце и се разтапя въ мрачината. Лицето ѝ се не види вече. Само силуетитѣ на тополитѣ по родната земя тъмнѣятъ, а сподавения стонъ отъ нейното ридание го поематъ и препозтаратъ рѣкитѣ, букацитѣ и морето на югъ. Какво стана съ нейната снага съ чертитѣ по прелѣстното лице, съ нейната жалба? Погледнете децата на Македония. Малко ли сж хубави очитѣ имъ, дѣвицитѣ не носятъ ли чистата ѝ моминска свѣнъ и сълзитѣ по тѣхъ не сж ли нейнитѣ сълзи?

Око на ясновидецъ трѣбва, за да познае въ всѣка стѣпка, въ всѣки погледъ, въ всѣка дума, стѣпката, погледа и благата речъ на Македония, чиято душа разлѣта, разпилѣна каго звезденъ прахъ, живѣе въ душитѣ на всички свои деца, плаче съ тѣхнитѣ сълзи, зове съ тѣхнитѣ окови.

Не е възможно и е немислимо да може да се опише и обгърне душата на единъ народъ. Това е работа на вѣкове, работа на много хора. Но взели въ ржка едно зрънце отъ дългата низа, ние ще познаемъ по него много нѣща, защото то е частица отъ общото. Въ него свѣтлината чупи лжчитѣ въ многоцвѣтни багри така, както и въ другитѣ, въ него ще видимъ великото майсторство на оная невидима ржка, която учи и направлява този изстрадалъ народъ.

Македония е облечена въ чудно, рѣдко руво. Тя познава багритѣ както никой другъ. Нейната ржка е благословена. Тя взима суровата вълна, сама я преде, сама я тъче, сама дава форма и стилъ на облѣклото и сама го багри въ това удивително разнообразие и майсторство. Сама въ своитѣ уединени часове, прикрита отъ око̀то на външенъ човѣкъ, тя прави тежкитѣ киски, що висятъ царствено по нея. Чудно е какъ имѣть търпение нажаленото око да слѣди иглата въ безчетнитѣ бодове, какъ сътвори тия десени, ситнитѣ редове, които почудватъ днесъ око̀то на съвременитѣ хора. И това руво не е работено на открито. Привита до мигащото пламъче на малкия свѣтилникъ, закрыта отъ свѣта, заградена въ тъмнитѣ пазви на нощта, заобиколена съ едно вѣчно безпокойство и очакване, македонската жена взеше своето облѣкло, рѣдко въ гиздавостъ, ненадминато въ багри.

Кой умъ може да твори при тия условия? Кое сърце е свободно да втъкава въ тия пѣстри нишки, неизказаната моминска радостъ, неизреченитѣ думи, неизповѣданата любовъ? Мълчаливи, смирени, съ наведени очи нашитѣ сестри приказвали вмѣсто съ думи, съ китнитѣ си премѣни, съ тежкитѣ, кървави рѣсни и тоя езикъ е откривалъ повече отъ всѣка дума, колко богата, съ какво дивно разнообразие е недарена македонската душа.

Нѣма нѣщо по-страшно отъ тайната, но мълчалива работа на потиснатия. Съ всѣки бодъ, съ всѣка нишка, втъкава се една мисль, едно желание или една клетва. Това малцина познаватъ. Малцина разбиратъ колко е опасно непрекъснатото и настойчиво притискане на една жива душа. Въ своето мълчание, когато дру-

гитѣ я смѣтатъ за погинала, тя пише по стѣнитѣ на своя домъ, по багритѣ на своето облѣкло, че е още жива, че преповтаря безсмъртната си история и чака денътъ на своето възкресение. Очитѣ на тиранитѣ никога не сж знаели кждѣ бие безсмъртния пулсъ на народа ни и затова съ външни, диви прийоми сж се мжчили и мжчатъ да го задушатъ.

Надъ Македония е зима сега. Надъ планинитѣ свирятъ виялици. Отъ Пирина, презъ Шаръ до Албания и на кръстъ до Бѣлото море, се носизлокобния свистъ на народната мжка. Този вой, това жалко провикване е гласа на тази македонска зима—зимата на годината и зимата на робството.

Слушайки понѣкога тая пѣсень, този вой на бурята, която лудѣ надъ Македония, човѣку се струва, че нейното ледено дихание е смразило всѣко сърце, всѣки живъ атомъ въ македонската снага. Дали е така? Нека влеземъ сега съ нашитѣ мисли въ единъ свещенъ и простъ храмъ, нека се приютимъ отъ бурята. Нека надникнемъ вжтре въ македонската кжща. Тамъ има нѣщо, което презъ дебелитѣ каменни стени не може да се отнесе отъ времето. То е нѣщо невидимо, живѣе въ всѣка дребна вѣщь, скрито е въ багритѣ на тая стая, говори съ монотонното и настойчиво тракане на стѣнния часовникъ, останалъ още отъ турско време. Тамъ вжтре въ тоя храмъ живѣе Македония.

Ние сме въ македонската стая.

Тя е пометена, почистена и въ най-голѣмитѣ изпитни. Настлана съ дебели, вълнени постилки, тя е мълчалива като олтаръ. Въ джното свѣтка незагасващия пѣнь. На стѣната и въ днитѣ на най-черни мжки и въ дни на радостъ, свѣти кротко пламъче предъ образа на Христа. Въ това трептящо, живо око е скрита всичката надежда, утѣха и упование. Въ тази стая има нѣщо,

което съ думи не може да се предаде. Нѣкаква топлина, нѣкаква дружелюбностъ, нѣкаква тайна. Незная отъ кждѣ произтича това чувство, но мене ми се струва, че въ македонската кѣща се нѣдри онова жилаво противодѣйствиє срещу напѣна на робската мѣжа, тази стая като че има скрита нѣкждѣ волята на македонца.

Дълговѣковното робство, което продължава и до днесъ и срещу което е трѣбвало да се държи будна народната съвѣсть, е изострило до голѣма степенъ мисълта и съобразителността на македонца. Постоянния шрекъ на поробения, у когото, обаче, робството не е проникнало въ душата, е направило тънко неговото чувство за самодѣйностъ и е създадо една жизнена потрѣба да си има единъ кѣтъ, единъ несмуцаванъ уютенъ храмъ на неговата будна съвѣсть и струва ми се, че тоя храмъ е неговата кѣща. Въ нея никога не е прониквало робството. Искамъ да кажа народния битъ, интимната съкровенната частъ отъ народния животъ е съхранена тамъ. Показалецъ за това е факта, че при всички времена, при всички преживѣлици, бури и нашествия, македонския домъ си остава все стилинъ, характеренъ, съ свой обликъ, отличаващъ се отъ всички други.

Отвънъ голѣма, каменна, македонската кѣща не е съчетана въ нѣкаква усмихната привѣтливостъ. Първото чувство отъ нейната архитектура е, че тя е потайна, дебнеща, пораждаща съмнѣние. Но когато влезе човѣкъ вътре, веднага го озарява макаръ и една тъжна, но много топла усмивка. Шаркитѣ по дебелиѣтъ вълнени настилки, приятно и умѣло съчетанитѣ басри по възглавницитѣ, камината съ огъня, голѣмитѣ вкопани въ стѣнитѣ долапи, всички кривитѣ нѣкаква специфична красота, чужда на всѣка друга обстановка. Тука сѣ

сѣкашъ притаени сказанията, легендитѣ и приказкитѣ на Македония. . .

Недѣленъ день. Клепалото на черковната камбана бие разпусъ. Тишината и кроткото величие на празника сж намѣрили вече приемъ въ уредената, нагиздена стая, заедно съ трепкащия снопъ лжи, що влизатъ презъ прозореца. Навъчъ въ пѣстъръ, мълчаливъ потокъ излизатъ богомолцитѣ въ черковния дворъ и трѣгватъ по своитѣ домове. Нѣкакво тържество—голѣмо но сдържано владѣе навсѣкждѣ. Въ него се приютва старата, вардената като зеницата на окоото традиция. Отиването въ черквата, литургията, която освенъ религиозниятъ си смисълъ, за нашия народъ е имала и друга цѣна, е актъ, който е вардѣлъ единството на народа. Въ черквата сж се виждали всички близки, еснафитѣ, майсторитѣ. Всѣка недѣля тамъ се е чело божиеото слово на матерния езикъ. Това за тия, които знаятъ какъ се изграждатъ и завардватъ свѣтилицитѣ на народния духъ, не е нѣщо малко, обикновено. Въ тоя актъ се крие едно особено чувство, единъ култъ, едно второ вѣроизповѣдане. Отиването въ черквата, тая безмълвна демонстрация е данъ предъ народната съвѣсть, която и до днесъ бди изъ всичкитѣ плахи, полутъмни жгли на поробената страна, и бди съ будни, строги очи. . .

Начева разговора въ стаята. Трудно е да се предаде съ думи онова специфично, свойствено на македонца въ неговия разговоръ.

На всѣки това не прави впечатление, защото човѣкъ трѣбва да е надаренъ съ особенъ усѣтъ, за да познае македонца средъ хиляди хора по неговата речъ. И не защото въ нея той ще вмѣкне по нѣкоя дума отъ характерния за нашата страна диалектъ, но ще го познае по нѣщо друго:

Маниера, картинността, внезапната промѣна на дѣйствието, ефекта и увлекателността сж качества на разназващия македонецъ. Тѣ сж една стилна черта, продуктъ на силна преживѣлица, продуктъ на силна наблюдателност, остатъкъ може би отъ онова време, когато въ македонската стая, средъ тишината на праздничната обстановка, средъ равномѣрнитѣ удари на нѣколко рала броеници, нѣкой отъ старитѣ приказва, и всички внимателно слушатъ.

Македонецътъ, клонка отъ славянското дърво, нѣмашъ време и условия да даде изразъ по другъ пътъ на своята богата душевна преживѣлица, намѣрилъ е сказанието, приказката, намѣрилъ е даже недоизреченитѣ думи, маниера, въздишката като изразъ на себе си, като творчество въ своя всѣкидневенъ животъ. Този маниеръ, този блѣсъкъ и напрежение по зеницата на неговото око, е музиката на македонската душа, това е плахото мѣстене на ржката му по нейнитѣ опънати струни,

Ако нѣмския националенъ гений е трѣбвало да смрази въ тежкитѣ статуи на своитѣ обковани войни, стжпили здраво на разкраченитѣ нозѣ, единъ моментъ отъ тевтонската душа, ако за това ѝ рицарско, парсифилско състояние е потрѣбенъ прѣстена на нибелунгитѣ, то за скритото, дебнещото въ душата на Македония поне за сега, когато тя е въ изключително тежко състояние, този разговоръ и блѣсъкъ на очитѣ е всѣкидневното и творчество, диханието ѝ. Въ тѣхъ се прозира нейното бждеще изкуство, художествената и проекция, която трудно се налучква, трудно намира външенъ изразъ, защото македонската душа е славянска и носи въ себе си трансцедентното, недостигаемото, бурното — жребия, сжщината на славянина.

Ако Македония не бѣше толкова дълго време подъ робство, ако нейнитѣ най-добри деца не се поглѣщаха отъ бурната, освободителна борба, която е отнела и отнима много скъпи жертви, тогава сигурно тия разказвачи, незабелезани сега отъ никого, тия одарени рапсоди по стѣгдитѣ и потайнитѣ кжтища на македонската земя, биха били майстори на словото, перото, лжка, каквито майстори на длетото и чука сж една плеада хора отъ западния край на нашата родина, намѣрили рѣзбата и иконописа за мѣсто, кждето да впишатъ нѣкои трепети на своята творческа природа.

Това, което има Македония, не е придобито отъ университетитѣ или отъ кои да е други източници на културата. Тя не е могла да бжде въ непосредственъ контактъ съ никой отъ свѣтовнитѣ културни извори. Съ изключение на голѣмитѣ градове, въ които освенъ трикласнитѣ училища, нашитѣ бащи и дѣди сж могли съ неизразимо усилие да създадатъ гимназии, въ останалитѣ кжтища на страната, знанието, житейската мъдростъ се е предавала отъ уста на уста, въ формата на богати приказки, легенди и предания, и все въ оня уютенъ храмъ, вѣчното топло гнѣздо, защитено отъ външния мракъ — македонската кжща, македонската стая. Какъ сж се родили тия сказания, тия легенди никой не може да знае. А такива въ Македония има безброй. Тя е страна на приказкитѣ, страна на дълбоко религиозно чувство, на духовенъ опитъ, преживѣнъ непосредствено, предаденъ въ неговата неизкривена, чиста първичность. Отъ бѣгли наблюдения и разговори съ стари хора, прави впечатление, че тѣ по свой оригиналенъ начинъ познаватъ небето и времето. Разбиратъ съзвездията, познаватъ денонощното и годишно движение, защото по различнитѣ звездни групировки, явяващи се въ различни времена на годината, тѣ се

ориентиратъ за часа. Иматъ си нѣщо като своя астрономия и метеорология. Такива сведения за небето въ формата на легенди и предания има събрани отъ нѣкои фолклори и учени въ България, които за интересувачи се, сж цѣненъ материялъ.

*

Природата на македонца е сложна. Развихренъ и страшенъ въ моменти на борба, той е много съсръ доточенъ, наблюдателенъ и находчивъ въ време на спокойни дни. Като плодъ на неговата вѣра и мистика, като показалецъ на неугасващия въ него пламъкъ, сж многото манастири, светци и свети мѣста въ Македония. Лолка, съкровищница на редъ духовни цѣнности, майка на славянската писменность, тя има и до днешенъ день въ своитѣ поругани светини следитѣ и духътъ на дълбоко мистично преживѣване. Манастиритѣ въ Македония говорятъ съ най-краснорѣчиви думи за произхода, живота и духовната култура на тоя народъ, който я е населявалъ. Тия данни могатъ да се взематъ отъ направенитѣ и записани проучвания на редъ учени—наши и чужди. Манастиритѣ, тѣзи тихи кѣтчета, които нѣкога сж били хранилища и жертвеници, въ които е горѣло пламъчето на народния духъ, сж най-добритѣ свиѣтели, кои сж били господари на Македония и чии светии сж направили безсмъртни тия мѣста съ своя духовенъ подвигъ.

Макаръ и да имаме на рѣка тия исторически сведения и житиета на светиитѣ, сигоренъ съмъ, че тѣ сж нищо предъ действителността, предъ образа на тия духовни ратници, родени и закрѣпнали въ нѣдрата на македонската душа. За това може да се сжди по

факта, че въ най-труднитѣ дни за Македония, тѣ сж прашали своятъ здрачъ въ мрачината на робството и сж били всѣкога упорната точка, пжтеводната звезда на народа. Това не е малъкъ подвигъ и не сж обикновени люде тия, що могатъ да го извършатъ. Не за всички хора, но за сведующитѣ въ духовния животъ и възхождане, ясно е, колко нарастнала, колко богата трѣбва да е въ своя вжтрешенъ опитъ оная страна, която ражда светии. Такъвъ народъ не може да се отмине отъ времето, защото е живъ. Отгласа на мълнията се разтапя въ мълчанието на планината, до кога послѣдва нова, но пламъчето отъ кандилото на народния духъ, — тихо кротко, непрѣстанно блѣщука въ дългата низа на вѣковетѣ. Въ този пламъкъ трѣбва да се дири началото на всѣка културна проява въ бжднитѣ поколения, отъ него се възпламва и вихрения пожаръ на бунта.

Трѣбвало би да се препишатъ нѣкои страници отъ историята, за да се поясни тая мисль, но тъй като историята се чете отдѣлно, доста е да споменемъ името на Атонъ, да припомнимъ за „Деволския ливанъ“ — манастира св. Наумъ въ Охридъ. За последния има дадени редъ описания отъ наши и чужди пжтешедственици, които сж го отбелѣзвали като най-бележито мѣсто при изучванията си въ Македония. Тоя духовенъ източникъ, построенъ още въ 900-та година по времето на Михаилъ—Бориса, е игралъ важна роль за живота на Македония и ненадминатъ по своята красота, още отъ светията билъ наречанъ Деволски ливанъ, поради множеството на кедригѣ, що сж расли тамъ.

Днесъ макаръ надъ Македония да тежатъ отново тъмнитѣ облаци на робство, сигурно когато ногата на нѣкого стъпи въ тия свети мѣста, той ще почув-

ствува тръпкитѣ на нѣвгашното време. Отъ стѣнитѣ, отъ стѣнописитѣ, макаръ зацапани съ безумнитѣ драски на чужденци, гледатъ строгитѣ очи на светиитѣ — бацитѣ на нашата земя и въ тѣхното строго мълчание има нѣщо страшно, което може да долови само една будна съвестъ. Ведно съ тия строги очи има и друго нѣщо, което бди и броди изъ македонската земя съ неспокойния свистъ на вѣтъра, заедно съ бурята. Това сж легендитѣ, пѣснитѣ, които се шепнатъ и обикалятъ изъ между народа, легендитѣ за Бориса, Самуила и тѣхното отлетѣло време.

Около тия монастири, като около свѣтящи, живи центрове сж се групирани усилията на много събудени хора. Тука въ тия потайни мѣста, болката на народната душа, съединена съ неутолимия поривъ на неговия гений, сж сътворили най-добритѣ паметници за народния животъ и култура. Тука сж дали като данъ своето изкуство и една друга категория люде отъ нашата земя — майсторитѣ: дюлгери, копаничари и зографи.

*

Нѣмайки на времето друго поле, кждето би се проектирала творческата воля на народа, въ Македония се е създало едно голѣмо, особено съсловие съ свой битъ и традиции. Това сж майсторитѣ. Тия майстори както споменахъ: дюлгери, копаничари и зографи, особено отъ западния край на Македония въ своето скромно, мълчаливо творчество сж изписали съ вѣчни, неизличими следи, символи и белези македонската душа. Въ тѣхъ е въплотена тънката наблюдателность, внимание и вѣщина. Тия способности у македонца,

особено отъ западния, дебърския край, сж много силно подчертани. Естетичния, художественъ усѣтъ въ тия мѣста е най-силно проявенъ. Майсторитѣ, които съградиха по-голѣмата частъ отъ градоветѣ на България и Македония, сж обособени като едно съсловие, характерно, отличаващо се отъ другата частъ на народа. Тѣ си иматъ маниеръ и стилъ въ живота иматъ си даже и езикъ. Въ модерно време, когато има и инженери и архитекти и толкова усъвършенствувания въ техниката, не е чудно, че има такива грамадни постройки, такива колоси. Но кжщитѣ, черквитѣ, джамииитѣ, които сж строени у насъ сж наистина нѣщо чудно, като се има предъ видъ, че омото, само върното възпитано око на майстора е било и плана и подготовката и надзора. Въ това око сж се криели законитѣ на статиката, издржливостъта и всичко, всичко, което днесъ съставлява цѣла огромна наука. Това око е съчетавало маситѣ, изправяло е колонитѣ, надвисвало е стрѣхитѣ, красѣло прозорцитѣ съ чудновати решетки, правѣло е камбанариитѣ и е рѣзало съ изумително търпение копаничарскитѣ работи по престолитѣ и иконостаситѣ, които и до днесъ сж нѣщо единствено по своята тънкость и паметникъ за рѣдко съсредоточено внимание. Майсторитѣ въ Македония се раждатъ такива. Това изкуство се предава въ поколението чрезъ кръвъта и диханието. Ако Македония има нѣщо съвсемъ свое, съвършенно, това сж нейнитѣ майстори. Тия бѣловласи, скромни труженици, съ грубитѣ ржцѣ, съ благитѣ, но дълбоки очи, тия наши дѣдовци и бащи, въ присѣтствието на които се чувствува леката миризма на чамъ и борина, това сж първитѣ художници, първитѣ живи отломъци отъ ударитѣ на творческия македонски духъ; тѣ сж вѣплотената творческа мощъ на Македония, която единъ день следъ

трѣсъка на кървавата епопея, ще сътвори сама съ
тѣхнитѣ ржцѣ своятъ домъ—по-гиздавъ и по-радостенъ.

Майсторитѣ отъ тая епоха загиватъ вече проку
дени отъ роднитѣ имъ огнища, но тази тайна, твор
ческа сила е предадена вече въ поколението. Тя жи
вѣе въ народната съкровищница и чака деньтъ на
своето пробуждане и усъвършенствование.

*

Македонската дѣйствителностъ е разнообразна и
интересна. И не специално за земята искамъ да при
казвамъ, а за туй че характера на тая земя се отра
зва върху психологията на оня народъ, който я насе
лява. Македония е частица отъ голѣмата славянска
душа. Но въпреки многото прилики въ всички сла
вянски народи, все пакъ всѣки единъ отъ тѣхъ е нѣщо
отдѣлно за себе си, съ специално проявление, съ свой
собственъ животъ. Стихията на славянина е въ
неизразимото, стихийното трансцедентното. То е кана
вата, върху която се построява цѣлото му
битие. Но македонецъ сравненъ съ славянина показва
твърде отличителни, рѣзко открояващи се черти. При
ликата е въ следното: Това което твори славянина въ
полето на човѣшката култура, то носи всѣкога еле
ментъ отъ вѣчността, отъ безкрая, отъ неудържимия
полетъ къмъ звездитѣ, отъ мжката на противорѣчието
между материята и духа. Славянския духъ се движи съ
крилетѣ на единъ устремъ, необузданъ и стихиенъ.
Той не крачи съ тежкитѣ, обковани стѣпки на рица
ритѣ, а се носи съ шеметна бързина прилична на буря,
която завлича, смазва и възвисява до неизмѣрими висини.
Македонския духъ има сжщо тоя полетъ. Разкаянието, лю

бовъта напластенитѣ противоречия, борбитѣ въ Македония, сигурно единъ день ще дадатъ въ полето на литературното творчество единъ завършенъ плодъ, който не ще мяза на тевтонския епосъ, въ който безсъмнено има много красота, много трипети, за които би трѣбвало да завижда славянина, а ще даде една страхотна, потайна история, написана съ вглѣбения погледъ на единъ Достоевски, който прави култъ отъ страданието, вѣрата и противоречието въ живота. Но при всичко това, нека направимъ още едно кратко пжтешествие, единъ по-внимателенъ анализъ на македонца и да изтъкнемъ нѣкои характерни особености, подчертаващи го като много самобитенъ и оригиналенъ на фона на славянската стихия. Това ще постигнемъ съ едно малко сравнение.

Единъ отъ голѣмитѣ познавачи на руската душа казва, че русина е неспособенъ къмъ духовна автономия. Русия е безкрайна степъ. Окоето нѣма обектъ. Безпредѣлното пространство тамъ поглѣща погледа. Тоя погледъ чезне въ неопредѣленото, страшното, несбжднатото. Русия се бои отъ тая самота, затова и дири да живѣе колективенъ животъ, за да не се стопи въ това необятно и „незримо“. Русина има масова психология и има нужда отъ пжтеводна звезда — той дири водачъ. Великото въ руския животъ е проявлението на тая маса. Нихилизма, анархизма, революцията, колкото да сж дѣло на личности, иматъ своя зародишъ въ множеството, въ колективитета. Стихията на Русия е въ огромното море отъ хора, — тоя потокъ стъ добри, покорни и велики въ своето послушание човѣци. Най-искренитѣ, най-добритѣ познавачи на руската дѣйствителност признаватъ, че Русия още нѣма индивидъ, оформенъ, самобитенъ и творчески. Той се губи средъ общото съ своя собственъ устремъ

съ напрежението си, а това се дължи въ липсата на самодѣйностъ, огънь, а ако щете въ липсата на планини средъ тая широка, степъ, които да спратъ погледа, да спратъ губящия се взоръ съ своитѣ нажбени, горди върхове и да накаратъ съзнанието да облече въ форма това абстрактно, ирационално съзерцание на човѣшкия животъ.

Между всички славяни, смѣло може да се каже, македонецътъ е най-индивидуализиранъ. Имайки много общо съ славянската душа, той въ нѣкои отношения е пълната ѝ противоположностъ. Това не е още хвалба. Това е само единъ фактъ, върху който ще се построятъ многото, странни на видъ прояви на македонецъ. За да се изостри до болѣзненостъ това лично самочувство у него допринасятъ всички условия на съществуването му. Природата съ многото планини, потайнитѣ дебри въ тѣхъ, високитѣ върхове по които се плъзга погледа, да дари разрѣшение на най-труднитѣ, най-тежкитѣ задачи.

Животъ въ робство, липса на възможностъ чрезъ колективно, свободно обмисляне извѣстни проблеми, сж научили македонецътъ самичъкъ да пробива своя пътъ и въ най-тежкитѣ часове на живота си, да се надѣва на своитѣ собствени сили. Тая самодѣйностъ, това непрекъснато упражняване въ тактъ и умѣние сж дали единъ особенъ психологически отенъкъ въ неговия характеръ, продуктъ на който е голѣмия индивидуализмъ и ревностното пазене на личната свобода. Сждѣйки обективно смѣтамъ, да отбележа, че тоя индивидуализмъ, колкото и да е красивъ въ нѣкои отношения, колкото и да е полезенъ въ бжднината, въ свободния животъ на страната, толкова е опасенъ и фаталенъ за изключителнитѣ моменти въ епохата на освободителнитѣ борби. Македонецътъ е

най-силенъ въ личната акция. Стилизуванъ индивидуалистъ, роденъ въ душата си съ бунта противъ всѣко ограничение, той дава изразъ на това свое самочувство и тогава, когато е пославено на карта и неговото съществуване. Македонскиятъ народъ не е маса. Всичко бихъ могълъ да си представя, но никога не мога да си помисля, че македонското племе, даже да се удвои, да се учетвори би могло да се превърне на маса, на нѣкакво безлично колективно цѣло. За придвижване на масата потрѣбно е да се преодолѣе една психична инертностъ и да и се даде една насока, но за да се придвижи единъ такъвъ колективитетъ, какъвто е македонскиятъ, изисква се нѣкакво магическо въздѣйствие върху отдѣлнитѣ го съставлящи елементи, които макаръ здраво координирани въ цѣлото, все пакъ иматъ свой собственъ миръ и мирогледъ.

Това е прелѣстътъ на македонцитѣ, това е и тѣхната гибель!

Въ това проявление на македонската природа не трѣбва да се дири нѣкакво съзнателно противодѣйствие на общото, а трѣбва да се прозре живата вѣра у македонца, вѣра въ своитѣ сили, упование на своя собственъ опитъ. Да организирашъ единъ народъ на когото отдѣлнитѣ елементи не сж така силно индивидуализирани въ една едноцѣлна акция не е толкова трудно и невъзможно, но да си водачъ на Македония, трѣбва не само да си надъ обикновения ръстъ на водачитѣ, но и да си гениаленъ. Не съ колебание може да се каже, че въ македонскитѣ борби сж се явявали личности, които съ своята воля, съ своята настойчивостъ, ако бѣха били другадѣ, историята би ги отбелѣзала съ голѣми букви, защото така както ги гледаме въ траурната книга на нашия народъ, така както слушаме за тѣхъ, тѣ сж имали много огънь, много енергия и духовна мощъ.

Така нареченитѣ цивилизовани страни много малко се интересуватъ отъ малкитѣ, потиснати народи, но нѣкога, когато тѣхни представители надникнатъ предпазливо въ лабиринта на македонскитѣ борби, тѣ оставатъ удивени отъ това, какъ могатъ тия малки, изтерзани народи да раждатъ такива хора, съ толкова воля за устояване на изтрѣбителния вражески щурмъ срещу националния духъ.

Нѣкои външни хора по-добре прецѣняватъ величината и значението на много скѣпи жертви, които се даватъ заради коравата, съ нищо неутихваща македонска индивидуалностъ. Въ това се крие и фаталната тайна за нѣкои фракционни борби, които за голѣма радостъ днесъ, се подържатъ не отъ голѣми идейни групи, а отъ малцина недоволници съ уязвени лични чувства.

Така е индивидуализирана и Македонската природа. За Македония ще чуете различни отзиви. Едни казватъ, че тя е райска страна, а други една грамада отъ камъни — една каменна пустиня. Може да се каже, че и дветѣ мнѣния сж вѣрни, защото зависи кѣде си въ Македония. Тамъ има мѣста рѣдки по своята хубостъ, ненадминати по своето богатство, а има и мѣста, които сж сѣкашъ въплотение на една страшна дѣйствителностъ — сурова и жестока като гнѣта на робството.

*

Сега нека се опитаме да хвърлимъ единъ погледъ по-навѣтрѣ въ нѣдрата на македонската душа.

Ако приемемъ, че всѣка личностъ, всѣки индивидъ и народъ сж подъ знака на четиритѣ космични стихии, за Македония и македонския народъ ще прие-

мемъ огъня. Въ огънь се заражда, въ огънь завършва тамъ всѣко начинание. Това апокалиптично начало трепти на всѣка стѣпка въ нашия народъ. Огнената стихия е отпечатана въ общитѣ, главнитѣ линии на македонския характеръ: въ неговитѣ рѣшения — бързи и стихийни, въ бунта, въ вѣрата що има на себе си. Ако отъ различнитѣ краища на българското племе бихме стилизували по единъ прототипъ, то този отъ Македония ще бѣде по жилавъ, по-нервенъ съ най-много пламъ и недоволство. У тракиеца има една тиха, приятна доброта, една идиличностъ, у българина отъ източния край има нѣщо доста фино както въ езика, така и въ живота му, но въ македонцеца има най-много самоинициатива, съобразителностъ и една друга черта, която не е нито само воля, нито само безмислена упоритостъ, а нѣщо непрѣклонно, жилаво, стихийно, продуктъ и изразъ на огъня,—тая първопричина отъ която е сътворена македонската душа.

Македония е осждена да премине презъ тази стихия. Не само огненитѣ мъжи на разпнатата отъ вѣкове македония имамъ предъ видъ, но и физическиятъ огънь. Той е пребродилъ вече всички градове, всички села на страната. Колко пжти небето на нашата родина е било освѣтявано съ нероновски пожари! Може би никждѣ въ свѣта не сж били хвърляни толкова често жилищата, богатствата и покщнината на хората, както тамъ. Македония непрестанно гори. Знаятъ я мѣсто на пожаръ отъ далечно време.

Тамъ всѣкога по горитѣ и хълмоветѣ има побѣгнали отъ нашитѣ майки, сестри и старци, дошли съ по една черга въ ржцѣ, да се спасятъ отъ ужасната стихия. Веднажъ ли само въ разплаканитѣ очи на децата сж се отразявали изтрѣбителнитѣ пламъци? Веднажъ ли само се е разнасялъ като прокоба гласа на добитъка изъ

подпаленитѣ села, веднажъ ли сърцата на млади дѣвойки сж примирали отъ страхъ и свѣнь по долините и пжтищата на тая Голгата? Европейцитѣ знаятъ това, струва ми се, защото много пжти журналисти на голѣми вѣстници и всевъзможни комисиии сж правили фотографически снимки отъ тия рѣдки за тѣхъ зрѣлища, които снимки украсяватъ тѣхнитѣ колекции и албуми.

Нѣкаква сждба раздипля страницитѣ на една вѣковна книга върху Македония и пише съ огънь по нея. Като че тая страна е наковалня, върху която се кове непрѣкъснато, упорито отъ вѣкове. Коя ржка извива тежкѣ чукъ и бие насвѣтленото желѣзо? Кой ли майсторъ готви въ огненитѣ мжки чудото на своята замисълъ?

Ако въ свѣта ще трѣбва да има нѣколко жертвеници, тоя за огъня, трѣбва да бжде въ Македония. Тамъ е култа на това Хераклитово начало, тамъ е огненото посвещение, презъ което по свой редъ минаватъ хората, общества и народитѣ.

Огънь, свещено име! Въ твоя знакъ е родена душата на нашия народъ и ние живѣемъ въ тебе, съ твоя буенъ устремъ, съ твоята стихия. Твоятъ белегъ е изписанъ въ зеницитѣ на изтерзанитѣ ни братя, научени въ огнени страдания. Въ пламъцитѣ ти загива сѣтната въздишка на измжчената наша майка, пакъ изъ тѣхъ ще възкрѣсне нашия фениксъ — огнената птица на родната земя. Огънь, най-страшно е загиването въ тебе, най-велико е възкресението изъ тебъ — огненото възкресение. Твоятъ бѣсенъ, яростенъ танцъ пропжди разплаканитѣ дѣца на старата ни майка по всички краища, пакъ твоятъ кроткѣ пламъ ще ги събере за деня на великото жертвоприношение, когато изъ твоитѣ пламъци ще се роди вѣчната жарь-птица, когато слънцето на свободата — свободата на родна стрѣха,

свободата на волния духъ ще се покажатъ задъ теж-
китѣ, раздрипени облаци на черна, неспокойна нощъ!..

Както огъня въ чисто символень смисълъ е най-
вѣрниия знакъ за Македония, така има една дума, която
най-вѣрно би изразила състоянието на македонската
душа.

У едни народи копнежътъ е най-характерния бе-
легъ, у други постоянството, трудолюбието, настойчи-
востта и др. но за македонския, най-характерната ду-
ма е напрѣжението. Македонската дѣйствителность
всѣкога ми е приличала на напрѣгната пружина, чия-
то мощъ още не е изразена. Нѣкакви силни, стоманени
ржцѣ държатъ тази пружина и чакатъ сѣтниятъ мо-
ментъ, когато ще сж изтекли вече годинитѣ на роб-
ство и страдание. Тогава тѣ ще я отпуснатъ и съ си-
лата на мълния ще излѣзе свѣтлото, огнено ядро, кое-
то ще отбележи първата ярка черта по македонския
небосводъ.

*

Въпроса за народността и смисъла на сжществу-
ването на отдѣлнитѣ народи, различно се разбира. По
него сж създадени цѣли теории и учения. Изтерзани
отъ послѣднитѣ нечувани кървопролития въ войнитѣ,
породени отъ грубитѣ егоистични интереси на
държавитѣ, много отъ людетѣ въ свѣта сж
склонни да отдадѣтъ нещастията на човѣчеството на
това, че има нации, че има отдѣлни народи. Не сж
малцина тия, които сж обхванати отъ мисълта, че сли-
ването на отдѣлнитѣ народи въ едно голѣмо, свѣтовно
сѣмейство, ще роди благоденствието на човѣчеството

и ще улесни неговия развой. Тази мисъл въ основата си е погрѣшна, защото човѣчеството е отдѣлено въ нации не по-нѣкаква измислена отъ хората причина, а заради неговата еволюция. Тая мисъл не е нова. Тя е позната и ясна за всички, които познаватъ основитѣ линии на човѣшкия развой, които сж проникнати отъ неговитѣ закони. Непрестанно около насъ, въ лабораторията на великата природа се извършватъ процеси, въ които ако се вгледаме по-внимателно, ще откриемъ една аналогия съ живота на народитѣ. Отдѣлнитѣ групи въ голѣмото царство на тая природа сж обособени въ специфични условия, за да могатъ да изработятъ въ цѣлности, въ завършени плодове, нѣкои вложени у тѣхъ заложи. Тамъ ще намѣримъ разгатката на индивидуалния, груповия и колективния животъ.

Това сж отдѣлнитѣ работилници, отдѣлнитѣ занаяти въ единъ градъ, които съ взаимодопълването на своитѣ производѣния, правятъ възможенъ живота на общото. Това не е ново. Всички които мислятъ по-дълбоко и по-искрено въ наше време, сж проникнати отъ неговия вжтрѣшенъ смисълъ. И интернационалитѣ, и космополититѣ, които гледатъ на свѣта отъ звезднитѣ висини, и изтжпленицитѣ, които иматъ око на знахари, пакъ могатъ да посочатъ у себе си незаличени нито отъ дарбитѣ, нито отъ убежденията, нито отъ времето, особеноститѣ на оня народъ, въ който сж родени. Това народно начало не е нѣщо непосредствено познаваемо. То е нѣкаква ирационална страна на човѣшката природа. Това народно самочувство не е външенъ луксъ, а мистика, то нѣма начало, защото началото му е въ неизбродимата свѣтовна съкровищница, кждѣто на тайно отъ човѣшкия разумъ се чертае свѣтовния планъ. И когато диримъ източника на ония сили, които крѣпятъ въ едно чувство и

една воля нѣкой народъ, ние не ще го намѣримъ нито въ законитѣ на страната, нито въ пѣстрата, суетна парадностъ на единъ изкуственъ механизъмъ отъ живи човѣци, а въ това незнайно начало, което живѣе въ насъ заедно съ нашата кръвъ, съ нашето дихание. Акта на жертвата никога не може да се възбуди отъ нѣкаква външна проява или блѣсъкъ. Жертвата излиза отъ скритата, духовната страна на живота, далеко чужда, далеко несродна съ всичко изкуствено и суетно.

Познаването на тая основна чисто мистична страна на народничеството е най-необходимо, за да може всѣки, който живѣе съзнателенъ животъ да бжде полезенъ и вѣренъ на народа си. Вѣрността е идеализъмъ, а идеализма не се ражда въ пазарната суета на живота, не умира съ вистрѣлитѣ, не се изтощава съ мжченията и не изчезва въ дългата низа на годинитѣ.

Гледайки така на народитѣ, цѣнейки у всѣки единъ оная специфична духовна сжщностъ, ние ще откриемъ у всѣки единъ, особена красота и достойнство и ще проумѣемъ дълбокия смисълъ на това подѣление. Ние ще разберемъ това така, както разбираме, че макаръ всички дървета да сж растения, имаме различни видове отъ тѣхъ. Имаме джбови, букови и борови гори. Иглолистнитѣ дървета съ своя ръстъ, съ своя стремежъ на горе ни напомнятъ едно, а букакътъ съ тежкитѣ стволове, съ разперенитѣ гранки—друго. Неговата красота е отлична отъ красотата на елховата гора, отлична отъ хубоститѣ на боѣзичката — прозрачна, тънка, изфинена.

Каква би била природата безъ тая стилизация, безъ това разнообразие? Така е и съ народитѣ. Не може да се роди въ жарката пустиня Ибсеновия Перъ-Гинтъ, както въ фиордитѣ на студената, северна земя нѣма сказанията съ чара на южната страсть. За Перъ

Гинта трѣбватъ скали, трѣбва неспокойния животъ на планината, сиянията, преминаването на облацитѣ, а за оня, който говори съ мъдростъта на пустиненъ поселникъ, трѣбва откритото звездно небе на топлата южна нощъ.

Безспорно, въ историята има много очебийни при-мѣри, когато отдѣлнитѣ народи сж ставали причина за най-жестоки кървопролития. Конфликтитѣ между отдѣлни нации сж по-много, отколкото вътрешнитѣ стѣлкновения, но причината за това не е, както казватъ нѣкои, въ сществуването на тия нации, а въ човѣшкия егоизъмъ, чиито форми на прояви сж многобройни и сложни. Причината за тия борби не трѣбва да се дири така повърхностно, защото тя се нѣдри въ човѣка, въ неговата психология и нейното премахване не може да стане механически, както наивно вѣрватъ нѣкои срѣди.

Всѣки народъ е носителъ на нѣщо, всѣки народъ е месия. Но когато единъ народъ се изврати и начене да схваща себе си за достоенъ и правъ да потиска и подчини проявленията на нѣкой другъ, когато той започне да пие като паразитъ духовнитѣ му сокове, тогава въ това болно самочувство, наречено шовинизъмъ, се раждатъ най-опаснитѣ моменти за свѣтовния развой и за историята. Такова едно положение въ организма на човѣчеството е една жива рана, отъ която ще страда цѣлия този организъмъ. То е равностойно да поставишъ взривъ въ основата на нѣкоя сграда, защото живата мощъ, потенциалитѣ на това потиснато племе ще се напрѣгатъ до тогава, до когато единъ день въ формата на експлозия, преодолеятъ съпротивлението.

Тия сжждения сж прости и очевидни, но ги правя отново тука, защото искамъ да поставя въ паралелъ съ тѣхъ положението на Македония.

Отъ стотици години тамъ се забранява свободния животъ, възприпятствува се изграждането на каква да е самобитна култура, каквато надарения македонецъ би могълъ въ скоро време да съгради, а съ новото робство сега, забранява се да се приказва и на родния езикъ. Това положение днесъ, при новитѣ завоеватели на нашата земя е най-тежко и най-мжчително. Робството при турцитѣ бѣше само политическо, а сега, когато натрапниците сж славяни, поради нѣкои фатални за насъ общи черти, макаръ и строго външни, тамъ има една безпримѣрна тирания и незапомнено унищожаване на всѣко начинание, въ което би проличалъ не потисническиятъ, а родния, македонски духъ. Македонската душа, обаче, е жива. Тя се нѣдри нѣкжде, тя още не се е проявила. Само будното око може да я открие. Тая жилава душа имаща знака на безсмъртието е въплотена другаде. Отъ тамъ враговетѣ не могатъ никога да я премахнатъ. Македонецътъ въ Македония и вънъ отъ нея, понѣкога мълчаливъ, смиренъ, я носи въ себе си. Тя живѣе въ неговия всѣкидневенъ животъ, въ диханието му, въ биенето на неговото сърце. Тя е скрита въ планинитѣ, въ възвисенитѣ върхове, въ стона на букацитѣ и шумолението на рѣкитѣ. Природата тамъ говори съ копнежа на тая душа. Не може натрапничеството, тиранията и насилията да я досегнатъ. Сега когато въ робскитѣ години всѣки македонецъ насила може да бжде облеченъ въ униформата на завоевателя, има свети, скришни мѣста въ които нѣма достъпъ никакво насилие, никаква измама.

Сжщо така въ шепота на тополитѣ, толкова много въ Македония, въ воя на зимната буря, въ шумолението на блѣднитѣ есенни листа не се чува натрапената пѣсенъ на чужденци, студена и чужда, а се

дочува само старата легенда, старата мжка. Тия гласове, тоя шумъ е срастналъ съ сърцата на хората, той свързва съ тѣхъ едно отлетѣло време. Тревожниятъ стонъ на букака, който толкова години е напомнялъ пѣснитъ на нашитъ хайдути, вѣрата въ тѣхнитъ сърца, днесъ пакъ това ще напомни на тия, които го чуятъ. И ако тиранина иска да си не спомняме за него, нека забрани на вѣтъра да не превива тежкитъ гранки и да не буди въ насъ тази стара болка и стара надежда. Не е човѣшката душа като пѣсъка при морето, отъ който всѣка вълна може да изтрие безвъзвратно написаното. Не е толкова лесно и просто да премахнешъ и да скриешъ въ мрачината на забравата това, което вѣковетъ сж градили. Въ природата има велики закони, има невидими ржцѣ, които записватъ подвига на всѣки човѣкъ, на всѣки народъ въ анализъ на вѣчността. Сѣнкитъ на хиляди паднали борци, мислитъ на хиляди хора, втжкани, запечатани въ всѣки камѣкъ, въ всѣка рѣкичка, въ всѣко огнище, образуватъ това, което брани като стражъ народната душа въ вѣковетъ. Тежко томува, който въ слѣпотата си не вижда заобиколилтъ го сѣнки, настрѣхналата мжстъ на единъ народъ. Тежко томува, който върху тия неспокойни, омагьосани мѣста гради своя домъ. . .

Враговетъ не знаятъ, че ако едно макаръ и десетократно по-слабо племе носи въ себе си даръ отъ мировата съкровищница, нѣма сила въ свѣта, която би го ограничила кога да е, да даде на това свое поречение форма и стилъ, и че никой не ще може да спре побѣднитъ, тежки стжпки на времето, което ще разчисти пжтя на това сбждновение.

Единъ народъ може да бжде прекаранъ презъ горнитото на всички страдания, презъ мжката на всички изпитни, но той ще държи будна, не увѣхваща своята

творческа воля, до когато настъпи великия неговъ часъ. Горко ако бѣше иначе. Хиляди пѣти трѣбваше да се сломи македонската воля, ако тоя народъ макаръ и подъ робството не се движеше по възходящата линия на своя духовенъ развой.

За Македония трѣбва свобода, за да се даде ходъ на нейния жизненъ и творчески потенциалъ. Следъ много борби, лутания, стълкновения, днесъ вече Македония е предъ прага на най-разумното разрѣшение — автономията, което име отдавна е стояло на нейното знаме. Безъ да се спускаме въ никакви сѣждения отъ политически характеръ, може да кажемъ, че вече за всички е ясно, какво искането на македонцитѣ една пълна, политическа автономия е най-красивата, най-щастливата мисълъ на Балканитѣ. Това е началото на единъ отдавна очакванъ край — краятъ на балканскитѣ размирици, въ основата на които всѣкога е стояла нашата земя. Освенъ това, за психологията на македонецъ, за неговитѣ основни качества, за оня несломимъ и творчески индивидуализмъ, никоя друга форма не е по-пригодна, отъ нея. Намѣсата на всѣки другъ елементъ подъ формата на идея, подъ формата на покровителство, би билъ вреденъ, защото не ще се съгласува съ ония основни динамични линии, по които ще се устрои бѣдния животъ на Македония.

Македонската свобода трѣбва да бѣде като чиста, бѣла книга, върху която, като съ ржка на вѣщъ художникъ, свободно трѣбва да се начене културната работа. — Само нѣкаква заинтересованостъ или слѣпотата могатъ да не видятъ въ искането на една автономна, независима Македония, най-красивото най-правилното разрѣшение на единъ труденъ, отдавнашенъ въпросъ.

Това ще стане, защото иначе жилавата, непреклонна воля на македонца не ще се спре въ своя устремъ. Нито словото ще спре, нито перото, нито най-крайнитѣ, и за самитѣ насъ нежелани сръдства за борба.

За единъ народъ, роденъ съ духъ на свобода, не сж отъ значение инквизиторскитѣ сръдства на насилюето. Тѣ не сж въ състояние да накаратъ окото да не вижда, ухото да не чува въ зимната виялица потайни гласове, не могатъ да накаратъ загиналитѣ наши братя да не ни посещаватъ въ сънищата, не могатъ да ни отвикнатъ да не разумѣваме въ стоноветѣ на роднитѣ планини, заклинанието на вѣчно будната, неумиращата душа на Македония.

*

Когато поискаме да се опознаемъ по отблизо съ нѣкой народъ, ние неминуемо ще се натъкнемъ на най-главнитѣ културни източници, които сж вливали водитѣ си въ тая нация. Взаимното влияние между отдѣлнитѣ народи е нѣщо много обикновенно и не е трудно да се посочатъ моменти и прояви отъ културната история на нѣкой народъ, които сж отражение на нѣщо идващо отвънъ. Външното влияние понѣкога дава такива белези, има такова въздѣйствие върху културата на единъ народъ, че то остава като една недѣлима, сжществена частъ отъ нея. Когато стане речъ за Македония, много е трудно да се отбележи, кои сж странитѣ, които сж имали културно надмощие върху нея. Наистина, Македония не е заобиколена съ много цивилизовани страни, но колкото и да е, въпрѣки факта, че тя е била населена предимно

съ българи, после власи, турци, арнаути, у нея най-очебийното, най-характерното е нейното собствено, оригинално.

Багритѣ на костюма, уредбата на кжщата, обичая, пѣснитѣ и всички прояви на народа, сж чисто македонски. Тая оригиналностъ ни подчертава колко е стилна, макаръ още не шлифована македонската дѣйствителностъ и колко ярко очертани сж линиитѣ на нейния бждащъ развой. Тая вродена оригиналностъ е причината за гдѣто дългогодишното турско робство остави само нѣкои външни следи въ живота на Македония. Тая сжщата е сигурността, че новитѣ натрапници съ своитѣ насилнически мѣрки никога нѣма да достигнатъ оня живець въ душата на Македония, отъ кждѣто извира енергията, волята, и оригиналността на нейния битъ.

Жалко е, че сега при опита да се направи какъвто и да е бѣгълъ обсегъ на македонската дѣйствителностъ, ние трѣбва да се ползуваме само отъ нѣкои нейни моменти, доловени въ течението на неспирното време, проблѣснали въ съзнанието като искрица средъ общата мрачина на робската нощъ.

Жалко е, че за Македония трѣбва сега да се каже нѣщо, когато тя е на своитѣ кръстни мжки. Ние нѣмаме още македонския поетъ, македонския мислителъ и ученъ. Тѣ сж още въ недрата въ нейната неприявена сжкровищница. Ние нѣмаме произведенията на македонския гений, а само сѣнцитѣ на отминалитѣ легендарни герои. Вмѣсто готова, създадена въ дългата низа на годинитѣ култура, отъ която да се черпятъ данни за живота на този народъ, ние имаме тежкитѣ въздишки на кръстни мжки, воятъ на злокобната буря, и тихия стонъ отъ плачоветѣ на много майки. Но въпрѣки това, Македония дава да се прозрѣ, каква ще бжде въ своя бждащъ животъ. Това личи отъ туй,

какъ тя днесъ се проявява, когато забиватъ гвоздеи въ нейната снага.

Когато ржката на вѣщъ майсторъ нанесе първитѣ удари върху грубата скала, веднага може да се забележи това, което ще излезе отъ тая статуя — ще проличатъ нейнитѣ основни, главни черти. Това сж динамичнитѣ линии, движението, живота, които окото на художника и неговия творчески духъ кристализиратъ въ единъ даденъ моментъ. Издържанитѣ после подробности следватъ сами по себе си. Тѣ иматъ своята цѣна само тогава, когато сж вѣрни голѣмитѣ, основни черти, когато е схванато главното движение.

Македонската култура е такава начената статуя, но ако има вѣрно, прозиращо око на художникъ, то ще види нейното възходяще движение, нечувания, безподобния напѣвъ, скритата мощъ, която въ ранната утрина на нейния день ще се изрази въ красиво, пластично движение, въ плавенъ и сигуренъ полетъ, като лѣтежа на орелъ по роднитѣ скали.

Има нѣщо въ Македония, за което може да се каже много и да се каже нѣщо съ наслада и радостъ. Това е народната пѣсень. На единъ музикантъ, на единъ добъръ познавачъ тоя въпросъ се пада да каже онова, което интересува специалиститѣ. Такъвъ музикантъ може да разчете тази пѣсень, да я анализира и да я разтълкува. Но когато ние само слушаме разтворили душата си за тая пѣсень, тя ни се струва като нѣкакъвъ познатъ викъ, като зовъ на близъкъ, който намира у насъ опънати родствени струни. За насъ, които слушаме музиката съ благоговѣние, съ съзерцание, нашата народна пѣсень не стига до

разума. Тя намира веднага сърцето, тамъ остава, защото изъ него е родена. Дали пѣемъ, когато се радваме или когато скърбимъ? Не може да се даде отвѣтъ на тоя въпросъ. Всичко може да се оспорва, но не може и да се приказва за оная потайна работа на музиката върху нашата душа, онова разкриване на свѣтове, онова прозрѣние въ живота — неговитѣ потайни лабиринти.

Когато се пѣятъ пѣснитѣ на Македония, една широка вълна пълна съ сила, пълна съ неизчерпаема мъжа и дълбочина залива душата ни. Въ насъ възкръсватъ отминали дни, тиха жалба, преживѣни скръвенни часове. Всичко това, което не е могло да се каже отвънъ въ живота, онова, което е трѣбвало да се премълчи, на самъ да се изстрада, е намѣрило мѣсто въ пѣснитѣ. Въ македонската пѣсенъ е скрита жалбата на майка превита, потъмнѣла отъ скръбъ до загасващия огънъ въ огнището, скритъ е безнадежния гласъ на вѣтъра презъ кумина, скрити сж чуднитѣ моменти на любовъ, на трѣпнеща радостъ, лекия шепотъ не нацѣфтяли нарциси въ полето, и най-сетнѣ екътъ отъ бѣлитѣ стволоче на стари буки. Кой анализъ макаръ и на най-вѣщия майсторъ ще ги види втѣкнати тамъ? Само ухото и ясновидѣнието на тия, които сж ги преживѣли, могатъ да доловятъ тая потайна, скрита красота.

Пѣсенъта на Македония е нейната молитва, нейното съзерцание, нейната въздишка. Македония не е сътворила сложни инструменти. Тя не е измислила такъвъ инструментъ като пияното, сложенъ и богатъ. Тя нѣма сонати и симфонии. Пѣсенъта е проста, понѣкога съ неизказано много тжга, съ едно трогателно успокоение, въ което има и плачъ и мъжа и закана. Нѣма по трогателни моменти,—моменти, които граничатъ съ екста-

зистъ, когато набралата се мжка, дълбока и интензивна, одухотворява въ ржката на свиреца простата тамбура или кавалъ. Презъ пияното, тоя толкова богатъ, толкова хубавъ инструментъ, преживѣлицата става художествено обогатена съ багритѣ на многото тонове, виртуоза ще и даде отъ своето майсторство, ще я пречупи презъ призмата на своя вжтрѣшенъ животъ, когато народния пѣвецъ ще я изпѣе просто, много по непосредствено, съ неупорочената ѝ първична чистота.

Ехъ, тия тжжни слова на родната пѣсенъ, тая неизразима красота, тоя тжженъ повикъ на кавала, волния замахъ върху струнитѣ на звучно пѣещата тамбура! Тѣ всички криватъ отъ онова непонятното, свръхестественото, отъ душата на народа. Отъ тия жални звукове, отъ хвалебнитѣ думи, отъ възторгътъ, отъ заканата, пробужда се нашата майка отъ унеса на своята мжка. Дебритѣ въ планинитѣ начеватъ да ечатъ, рѣката шумява по-силно, вѣтъра почва да лудѣе изъ полята и отъ развалинитѣ отъ пожарищата, отъ тъмнитѣ задани, изъ уютнитѣ, смѣлчани кжтища по цѣлата земя, се надига като единъ възгласъ къмъ небето, химна на изтерзаната, но свѣтла македонска душа, готова да се слѣе съ безкрайността съ безпредѣла. . .

Македония е жива въ своята пѣсенъ. Тамъ въ нея е скрита нейната радостъ, нейната любовъ и сълзи. Тая пѣсенъ е като магиченъ ключъ, който отваря сърцата и намира ония струни, които отекуватъ на нейното повикване. Пѣсенъта на Македония е безсмъртна. Може нѣкждѣ да я забранятъ, но тя ще се таи скрита, както е скрита въ кавала, до който не сж се допирали устнитѣ на пастира. Могатъ да я присвоятъ, да я откраднатъ, но ако се намѣри единъ който да я изпѣе истински, вѣрно, неизкълчено, тогава всѣки ще познае чия е, чии страдания изказва тя, чия мжка изразява. . .

Славянството е много диференцирано. Македония, както вече споменахме е дѣлъ отъ това славянство. Тя носи копнежа, романтиката на славянина и ги носи въ една своеобразна, стилна форма. Никой народъ не е създалъ толкова много нагледъ безумни опити, толкова „безрасждни“ епопеи, както македонецътъ. Македония въ турската империя бѣше като средъ едно обширно море, и въ сърцето на тая империя съ една шепа огнени, ентузиазирани борци, направи нѣколко възстания.

Съ една увѣреностъ, хиляда процента, че тоя опитъ е осжденъ на загиване, тя го направи, защото знаеше, че неговия отгласъ ще проехти далече въ времето и въ поколенията. Нѣма примѣръ за по-голъмо безкористие отъ тази борба. У нея изгледитъ за нѣкакво удоволствование сж премахнати преждеврѣменно. Тя не е борба за извоюване материални придобивки, или други нѣкакви облаги. Нейния резултатъ е далече нѣкждѣ въ времето. Тя е единъ мистиченъ копнежъ, нѣкаква романтика царствена, широка, нѣмаща равна на себе си.

Има нѣкои, които мжно могат да си представятъ и трудно могат да се вживѣятъ въ тоя вжтрѣшенъ, душевенъ динамизъмъ на македонската природа. Има други даже, които си позволяватъ да забелѣзватъ, съ единъ недостатъчно почтенъ тонъ, че борбата на македонцитъ е на романтична почва, че нѣкаква потрѣбностъ, родена отъ македонската психология прави всичко това, което тѣ наричатъ освободителна борба.

О, ако още имахме отъ тоя романтизмъ отъ това безумие! То е запалителната искра, това размирно, огнено начало е което крѣпи македонската воля въ

дългата, сурова борба, съ него трѣбва да се гордѣемъ. Нѣма по-страшно за Македония, ако се потушеше, изчезнеше това безумие, тоя стремителенъ бѣгъ, който за психологията на нѣкои засѣднали, вкоченявали съзнания се вижда лудостъ. Никога на Македония не трѣбва да се пожелава да изчезне нейната романтика. Македония ще гради своята култура съ спокойния разумъ и вѣщата ржка на майсторитѣ, но на всѣка стѣпка, въ всѣко нейно завършено дѣло, въ всѣка речъ и маниеръ, всѣкога ще проличава она красивъ стремежъ, онова нечувано напрѣжение родено отъ огъня — дѣлъ и жребий въ душата на Македония.

Каквато и форма, каквито и насоки да вземе бждната култура на тая отново възраждаща се страна, може да се каже съ пълна увѣреностъ, че македонецъ всѣкога ще се стреми, макаръ и съ нечувани усилия, съ жертви да върви напрѣдъ и никога да не изоставя да пѣпли като робъ следъ тежкитѣ, голѣми крачки на времето и вѣковетѣ. Въ всичко бихме имали право да се съмняваме, но не и въ това, че когато Македония хвърли веригитѣ на своето робство, нѣма да достигне изпрѣднатитѣ народи въ едно изумително кратко време, защото днесъ македонската интелигенция, будна и пѣргава, разпрѣсната въ нѣколко страни, върви заедно съ свѣтовния разтой и заедно съ него ще се влѣе въ общото.

Тая подвижностъ, тоя неспокоенъ, наричанъ романтиченъ духъ у македонцитѣ е частица отъ мировия динамизмъ, който разрушава старитѣ, непотрѣбни черупки на свѣтовната култура. И като хвърлимъ погледъ въ историята, ще видимъ, че великото въ свѣта всѣкога е начевало съ опити на такива безумци, а не съ политики, които сж превърнали живота си въ застояла, блатна вода.

Македония, която нѣма още мѣсто въ междуна-
роднитѣ конференции, за която се приказва още плахо,
предпазливо; Македония, ограбена и изтерзана, която
нѣма и злато да купи своята свобода, какво би правила
ако нѣмаше и тоя романтизмъ и тоя огънь?

Той пламти въ сърцето, свѣти ни македонската зе-
ница, къмъ него сж устремени, като къмъ спасителна
звезда обкованитѣ ржцѣ. Сжщия тоя огънь е който
поддържа въ крѣпкостъ и стоицизмъ снагата на Маке-
дония. Никой не познава воля за страдание по-голѣма
отъ македонската. Свѣтътъ е пѣленъ съ чудеса омай-
ващи човѣшкия умъ, но никждѣ нѣма това велико,
непостижимо изкуство на страданието, което нашия
народъ проявява отъ вѣкове.

И ако тия, които не познаватъ дълбокия, мистич-
ния смисълъ на това страдание и жертви, тогава нека
снѣшатъ главитѣ си и да оставятъ свободно да пре-
мине устремената, огнена колесница.

*

Хората въ свѣта, които се наричатъ революци-
онери, най-често сж много зле разбрани. Тѣ не сж
лишени отъ усѣта и възможността за миренъ культу-
ренъ животъ. Мѣстото на революционера въ еволюцията
на живота е като гърмотевичния дъждъ презъ лѣтото,
безъ когото посѣтото зърно не може да пробие кора-
вата почва. Революционеритѣ сж като ралата, които
разравятъ цѣлината на народната нива, изъ която
трѣбва да излѣзатъ обиднитѣ стърнове на културнитѣ
зародиши.

Мъдростъ въ живота е не да се отричатъ, да се
ампутиратъ нѣкои прояви на човѣшкия духъ, а да се

разбере всѣка отъ тѣхъ и да и се даде мѣсто въ голѣмата житейска арена.

Както въ развоя на отдѣлната личностъ, така и въ развоя на едно племе, или на единъ народъ, има моменти на трусове, внезапни завои, които внасятъ въ живота на тая личностъ или народъ една нова струя. Тѣзи избраници отъ народа които опресняватъ неговото съзнание съ своитѣ дѣла, и ставатъ проводници, изразители на нѣщо тлеющо въ нѣдрата на тоя народъ, се наричатъ революционери.

Тѣ сж обикновено най-напредналитѣ хора отъ нацията, вървящи въ авангарда ѝ. Чрезъ тѣхъ се радва, чрезъ тѣхъ се мжчи и прави своя безуменъ опитъ народната душа.

Тѣ сж които възпламеняватъ пожара, въ тѣхната снага се забиватъ гвоздеитѣ и яднитѣ стрѣли на враговетѣ

Въ дългогодишната борба на Македония за извоюване своята свобода, създадо се е едно легендарно съсловие. Това сж македонскитѣ революционери,—комититѣ както ги нарича народа. Въ това име се влагатъ различни съдържания. За нѣкои хора комититѣ сж хванали гората нехранимайковци, луди глави, хрум'нало имѣ да бунтарствуватъ, защото ги не съдържа мирния, трудолюбивъ животъ. За други това име може би, има друго значение, но ние знаемъ, че тѣ сж най-самоотверженитѣ най-издигнатитѣ люде въ родината, най-често много просвѣтени и дълбоки. Тѣ сж апостолитѣ на свободата, тѣ сж народнитѣ бранители.

Естествено, бидейки борбата жестока има между тѣхъ и такива, които всѣватъ страхъ и трепетъ между враговетѣ и предателитѣ, но тия, които водѣха и водятъ борбата сж отъ най-сѣкровеннитѣ пазви на народа.

Колко много биха направили тия хора, ако биха се родили въ свобода и въ свобода преминеха своя житейски друмъ. Енергията, волята и идеализма у нѣкои отъ тѣхъ, щѣха да запишатъ имената имъ въ книгата на великитѣ люде, защото тѣ биха били творци.

И до днесъ въ Македония има следи отъ борческия духъ, и до днесъ тоя духъ работи непрѣстанно неуморно. Тамъ има много могили издигнати отъ трупове, има долове, въ които още ечи отгласътъ отъ неравна борба. Горитѣ при всѣко подухване на вѣтъра шепнатъ легенди, а плачътъ на почернѣли майки долита заедно съ воя на зимната пѣсень до огнището на мълчеливата македонска кжша.

Паметни за свѣта и за историята ще останатъ нѣкои години като 1903, въ която напрѣжението на македонския духъ отбелѣза безсмъртно дѣло. Не ще преповтарямъ историята тукъ. Въ нашия бързъ набѣгъ изъ предверието на македонската душа, смѣтамъ че не може да се направи по-вече, отколкото да се хвърли погледъ върху най-сжщественитѣ, най-очевиднитѣ нѣща. Тукъ ние само пролетяваме като на сънъ, като въ съзерцание край безсмъртнитѣ образи на бойцитѣ, апостолитѣ, светиитѣ, край сѣникитѣ на легендарнитѣ приказни юнаци, край върволицата отъ нажалени майки съ приведени глави, съ пресъхнали съязи.

Македонецътъ не е материалистъ. Не малко пжти той е давалъ доказателство, че въ него трепти оня пламъкъ, който вдъхновява за подвигъ и жертва.

Готовъ за смъртъ заради свободата, той открива една много платонична, много идеална страна на своята природа. Единъ безкористенъ, единъ високъ идеалъ го зове. И той не зове съ прокламации, съ барабани, съ громки думи. Македония вика своитѣ деца съ тихия шепотъ на своитѣ гори, съ молитвитѣ на страдащи-

тѣ, съ сжнищата, и съ видѣнията на неспокойни сѣнки. Борбата на Македония е драговолна. Въ това се крие залога за нейната чистота и безкористие и за това бждащето ѝ е духовно. Тя ще покаже първа на народитѣ, които отдавна се кичатъ съ прозвището културни, че има въ свѣта градини занемарени, смазани отъ шеметния вървежъ на безумието, въ които цвѣтята сега сж по-сърнали, унили, градини въ които биха расли и други усмихнати цвѣта съ ухание, съ прелестъ, стига само да се даде животъ на градината, да се пусне видѣлината въ нея и да се остави свободно да работи кротката ржка на градинаря...

*

Трѣбва да се благоговѣе предъ вѣрата на Македония. Нѣма страна подлагана на толкова изпитания и мжки, нѣма страна съ толкова несъкрушима вѣра. Това е трогателно и велико. Презъ задимения хоризонтъ, презъ труповетѣ, насълзенитѣ очи все очакватъ едно несбжднато обѣщание. Въ Македонското сърдце живѣе скрилата надежда, която никой до сега не е успѣлъ да изтрѣгне. Македония е жива, защото е живо това мъничко, кротко пламъче. Нейното сърдце тупти незабелѣзано. Неговия ритъмъ изпълва въздуха, разнася се надалеко отъ бурята, чувствава се въ безгрижната игра на дѣцата...

Понѣкога въ кжсна доба, когато звѣздниятъ куполъ на нощта разкрие своето тържество, въ ненарушимото свещено мълчание на македонската нощъ се чува тоя ритъмъ, това туптение. Тогава оня образъ, който се разцѣлѣваше въ безкрайното разнообразие на нашата земя, отново се събира и предъ насъ заставатъ мълчали-

ви, замечтани двете прекрасни зеници и гледатъ, гледатъ безкрайно...

Майко земя, прострѣна предъ насъ! Въ тоя часъ да бихме могли да те кръстосаме съ вѣтъра на кжсната есенъ, който отронва блѣдитъ сълзи отъ букака, да можехме да видимъ увѣхналитъ ти градини, смѣлчанитъ каменни кжщи.

Ти нѣма да загинешъ, майко. Готви се да облечешъ новото си руво. Народитъ ще те посрещнатъ съ очудване. Ти нѣма да пристигнешъ съ гърмогласна колесница, защото твоя грѣмъ ще остане като ехо въ планинитъ, а ще пристѣпишъ леко,—свѣнлива и лжечарна. Възкрѣснала изъ своя гробъ, изъ своето пепелище, ти ще носишъ великата дѣвствена чистота на страданието и очитъ ти ще свѣтятъ съ чуденъ пламъ.

Нали сега въ кжсната доба ти се разговаряшъ съ сѣ сѣнкитъ на твоитъ отминали деца? О, да можехме да чуемъ тоя разговоръ, да можеме да го познаемъ въ шума на гората!

Велика македонска душа! Какво да кажеме сега за тебе! Да бѣхме се рѣдили следъ едно столѣтие, когато ти ще цѣвтишъ, когато съ почуда ще гледа на тебе свѣта, когато ще цѣвти култура и тежки кораби ще отнасятъ презъ морето твоитъ богатства, тогава всѣки би разказвалъ за тебе, всѣки би те посочилъ съ ржка. Но днесъ, ти си разпѣната на кръстъ, надъ твоето небе пжтуватъ черни, оловни облаци. Днесъ само въ твоитъ въздишки, въ твоя стонъ, въ кръстнитъ ти мжки, като съ око на ясновидци, трѣбва да прозрееме бжднитъ ти дни, бждната ти слава.

Но ти се готви. Иде деня на твоя празникъ, иде часа, когато една ржка ще ти поднесе бѣлото цвѣте.

Приготви планинитъ си, снѣжнитъ върхове и нека рѣкитъ ти зашумятъ по-силно въ доловетъ, кждѣто е

кѣнтѣлъ отгласѣтъ на тежки времена. Изъ мжгливия хаосъ ще се зароди твоятъ день и радостна ти ще политнешъ нагоре въ предизгревния часъ, като пѣрхаща птица.

Приготи най-новото си руво извѣзано отъ твоята рѣчка, повдигни коприненитѣ рѣсни на очитѣ си, отдавна сведени надолу.

Въ тоя часъ, когато ти ще се изправишъ, когато родната речъ като тракане на бисерни зрѣнца ще се носи на длѣжъ и на ширъ, сѣнкитѣ на неспокойнитѣ друмници за сѣтенъ пѣтъ ще те погледнатъ и въ смирена вѣрволица ще отминатъ по пѣтя къмъ безкрайното възходжане.

Бжди готова. Нищо, че днесъ, вмѣсто звѣнѣтъ на пролѣтно пробуждане звѣнтятъ тежки вериги. Нищо, че въ роднитѣ поля житото и маковетѣ шепнатъ неспокойни, плахи думи, а морето на югъ съ гнѣвъ бие високитѣ стени на Атонъ.

Твоето дете е още неврѣстно. Но видишъ ли, че то вече се изправя на нозѣ и въ очитѣ му блѣсти пламъче отъ твоя огънь. То скоро ще закрѣпне, ще повдигне черното намѣтало отъ главата ти и ще изсуши съ цѣлувката си сълзата отъ твоето око.

Ти, частъ отъ великото едно, готви се, народитѣ те чакатъ да извѣрвишъ своя тежъкъ жребий.

Готви се, майко! Нека на огнището ти като на жертвеникъ да гори огъня, нека медногласия каваль на твоя пастирь да бжде готовъ на пояса му.

Ето, отдалече се зачуватъ звукове на трѣби, на небето се разтварятъ тежки порти.

Майко, готви се, и ти ще бждешъ призована за шедствието въ потока на звездитѣ!

Още стотици книги на дейци родени
в географска област Македония
може да намерите на:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски“
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres